

BIBLIOTECA ITALIANA

Colecție bilingvă coordonată
de
SMARANDA BRATU ELIAN

Questo libro è stato tradotto grazie a un contributo
alla traduzione assegnato dal Ministero degli Affari Esteri
e della Cooperazione Internazionale italiano.

Această carte a fost tradusă cu sprijinul unei contribuții
financiare atribuite de Ministerul Afacerilor Externe
și al Cooperării Internaționale italian.

FRANCESCO GUICCIARDINI

AUTODIFESA
DI UN POLITICO

FRANCESCO GUICCIARDINI

AUTOAPĂRAREA
UNUI OM POLITIC

Traducere și note
de Smaranda Bratu Elian

Cronologie
de Corina Anton

Cu o prefață
de Gian Mario Anselmi

HUMANITAS

Redactor: Vlad Russo
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Livco Design

Consolatoria, Accusatoria, Defensoria,
în Francesco Guicciardini, *Scritti autobiografici e rari*,
Laterza Editori, Bari, 1936

© HUMANITAS, 2026, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Guicciardini, Francesco

Autodifesa di un politico = autoapărarea unui om politic / Francesco Guicciardini;

trad. și note de Smaranda Bratu Elian; cron. de Corina Anton;

cu o pref. de Gian Mario Anselmi. – București: Humanitas, 2026

ISBN 978-973-50-9131-6

I. Bratu Elian, Smaranda (trad.; note)

II. Anton, Corina (cron.)

III. Anselmi, Gian Mario (pref.)

821.131.1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723/684 194

PREFAȚĂ

Guicciardini, la fel ca Machiavelli, are un simț viu și consistent al realității: și pentru el orice proiect, orice inițiativă trebuie să se confrunte cu realitatea așa cum este ea, și nu cu schemele abstracte și utopice la care oamenii vor adesea să o reducă, fără, de altfel, a reuși. Așadar este și el urmașul acelui filon umanist cu amprență naturalistă, materialistă și laică ce a dat cele mai de seamă roade tocmai la cei mai mari gânditori politici italieni din secolul XVI. Dar pe când Machiavelli, deși acceptând realitatea așa cum este, crede cu tărie în posibilitatea de a o transforma grație supremei încordări a omului în a proiecta viitorul, Guicciardini se află la extrema opusă: este sceptic și neîncredător, mergând până la cinism. El consideră că omul, mai degrabă decât să transforme realitatea, poate doar să se adapteze la ea și că obiectivitatea evenimentelor poate fi doar condiționată, dar nu schimbată, de voința subiecților: de aici constanta critică adresată gândirii lui Machiavelli (îndeosebi celei din *Considerații în jurul Discursurilor lui Machiavelli*), pe care totuși îl admiră. El consideră că Machiavelli și-a făcut prea multe iluzii cu privire la posibilitățile omului de a modela realitatea. Cum de altfel și-a făcut iluzii și cu privire la posibilitatea lui de a imita istoria antică: deoarece trecutul nu revine niciodată la fel. Realitatea este o curgere de momente izolate, fiecare având nevoie de un răspuns al său, curgere căreia nu știm și nici nu putem să-i trasăm o traiectorie de ansamblu sau o dinamică precisă: tot ce putem face este să privim detaliul, mișcându-ne în interiorul ei cu prudență și cu discernământ (doi termeni-cheie ai gândirii lui Guicciardini). De aceea cea mai importantă operă politică a sa, *Cugetările*, inaugurează mai

degrabă un gen literar, cel al „maximelor”: scurte coagulări de reflecții asupra unor situații particulare; numai prudența și discernământul ajută, eventual, la identificarea, situație cu situație, a soluției celei mai potrivite.

Așadar, la Guicciardini nu e loc de elanuri utopice: ceea ce precumpănește este doar acceptarea (uneori chiar în tonuri amare și dureroase) a unei realități în care omul poate și trebuie doar să se descurce ținând seama (iar aici apare punctul de contact cu Machiavelli) de rădăcinile sale biologice-instinctuale, orientate spre dorința egoistă de posesiune și de nesocotire a celorlalți și a regulilor. Un fundal negativ al naturii umane din care, în multe pagini din *Cugetări*, Guicciardini desprinde crâmpie neliniștitoare.

Pesimismul lui Guicciardini este prin urmare radical, devenind chiar un soi de arhetip al modernei „gândiri negative”: experiența sa directă în centrele de putere din vremea lui este poate cea care i-a accentuat un asemenea scepticism. Pe lângă aceasta, apartenența lui la aristocrație nu putea rămâne fără consecințe: era întocmai caracteristica acelei păтури sociale, la Florența și nu numai, să privească cu suspiciune orice posibilă schimbare. Căci schimbarea poate fi, într-adevăr, aducătoare de răsturnări, de dezordini, de germenii capabili de a pune în discuție o stare a cetății întemeiată pe întăietatea păturii aristocratice. A păstra puterea însemna a menține realitatea într-un echilibru al cărui pivot era oligarhia: de aici critica — constantă la Guicciardini — a exceselor ce caracterizează atât guvernările „poporului” cât și pe cele absolutiste și tiranice. Pentru el guvernul ideal este cel oligarhic, de felul celui existent atunci la Veneția: lucrul reiese din *Istoriile florentine*, scrierea sa de tinerete, iar apoi, în mod mai complex, mai critic și articulat, în *Dialog despre guvernarea Florenței*.

Însă aceste reflecții politice ale lui Guicciardini nu sunt rodul unui îngust și sectar interes de clasă: el este sincer convins că, dată fiind imposibilitatea omului de a modifica profund nedreptățile din realitate, putându-se el mișca doar cu mare

dificultate printre meandrele ei, trebuie mizat pe acele forme de guvernare care, pe cât posibil, garantează o stabilitate de durată. Și mai ales pe acelea care se pot baza pe cei care, timp de secole, au căpătat experiența și practica de a conduce statele și oamenii, adică pe aristocrați. Or marea originalitate a *Cugetărilor* constă tocmai în aceasta: în faptul că reflecția politică este puternic legată de experiența personală a autorului. În ele referirea la fapte trăite de el (descrise cu vivacitatea și acuitatea specifice scriiturii tipic florentine a consemnărilor memorialistice) e mereu legată de marile evenimente istorice la care a fost martor și de la care pornesc atât de lucidele sale analize asupra crizei statelor italiene și a ridicării noilor puteri imperiale (temă de care se va ocupa intens în *Istoria Italiei*). Dar aura autobiografică a scrierilor sale îl ajută să analizeze cu măiestrie și caracterul oamenilor, fie ei de seamă sau mărunți, ambițiile și frustrările lor, și să privească fără milă la sine însuși și la cei de rangul său: de aceea *Cugetările* nu doar inaugurează un gen literar nou care va influența profund cultura europeană și scrierile moralistilor (e de ajuns să ne gândim la Montaigne sau Pascal), ci, prin acel gen și prin acea scriitură, el propune și un portret antropologic, psihologic și etic al omului vremii sale, de altfel în sintonie cu ceea ce, în același secol al XVI, creiona marea tratatistică italiană referitoare la comportamentul oamenilor (începând cu *Curteanul* lui Baldassare Castiglione, aproape contemporan cu *Cugetările* lui Guicciardini, și continuând cu textele puțin mai târzii ale lui Giovanni della Casa sau Stefano Guazzo, toate decisive pentru trasarea unei moderne morale europene mondene).

Însă caracterul autobiografic este cu atât mai precumpănitor în trilogia prezentată aici, *Consolatoria*, *Accusatoria*, *Defensoria*, text cum nu se poate mai original, în care Guicciardini, preluând ilustra tradiție sofistă, proprie apoi multor dialoguri platonice, contrapune teze diametral opuse privitoare la propriile sale acțiuni politice, imaginând acuzațiile care i-ar putea fi aduse și răspunzându-le cu o apărare și cu un discurs consolator:

de altfel, ne aflăm în anul 1527, imediat după „Jaful asupra Romei” și triumful definitiv al împăratului Carol Quintul, pe a cărui ascensiune vertiginoasă Guicciardini (cu totul potrivit acestui împărat și unei Europe a Imperiilor care ar fi redimensionat drastic rolul statelor italiene în general și al Statului Papal și al papei în particular, al cărui înalt funcționar și locțiitor era) a evaluat-o fundamental greșit, contribuind personal la orientarea politicii militare a papei și a altor state italiene spre o înfrângere strategică de anvergură și irevocabilă, care nu ținea seama de uriașă forță militară și politică a împăratului. Greșeala se referea doar la aprecierea momentului propice, căci în realitate Guicciardini gândea corect că o Europă imperială avea să facă din Italia și din papalitate o putere marginală și avea să conducă istoria europeană și mondială spre scenarii îngrijorătoare (pe care le va analiza mai târziu, cu discernământ și cu pătrundere de mare istoric, în *Istoria Italiei*, fiind în fapt unul dintre primii care au intuit iremediabilele conflicte devastatoare dintre imperiile colonizatoare pentru dominația lumii).

Dar în pofida lucidității ce caracterizează trilogia și a analizei minuțioase și subtile a propriilor lacune politice, lui Guicciardini îi scapă totuși în acel moment o chestiune esențială: căci atunci el încă nu înțelegea că Europa tindea de acum să devină o Europă a Imperiilor și că venirea la putere a lui Carol Quintul (căruia, cum spuneam, Guicciardini, ca om de încredere al papei și al Medicilor, i-a fost mereu potrivit) avea să răvășească echilibrul Occidentului, deschizând calea imperialismului marilor state, începând cu Franța și continuând cu Anglia, Spania, Portugalia, ajungând până la Țările de Jos, întocmai după modelul imperial al lui Carol Quintul. Cu alte cuvinte, în 1527, în plin dezastru politic, nici măcar în tripticul examinat aici, Guicciardini nu sesizează încă punctul de cotitură istorică în care se află: cel al nașterii modernității imperiale, punct care însă îi era deja cât se poate de clar lui Erasmus, după cum o dovedesc multe din scrierile sale. Doar mai târziu,

când vocația sa istoriografică va ajunge la maturitate, el va înțelege cu adevărat ce anume se întâmplase și cum de acolo nu mai era cale de întoarcere. Atunci meditația asupra lui Carol Quintul va deveni mult mai pătrunzătoare, rămânând mereu dureroasă cu privire la Italia tot mai marginalizată și la imperiile tot mai încrâncenate în luptele pentru supremație, lupte care pregăteau netălmăduitele sfâșieri ale lumii ce avea să vină, ale înșeși tragediei lumi din vremurile noastre.

Cugetarea politică devine lucidă și penetrantă mai ales în *Istoria Italiei*, unde maturizarea istoricului este deplină. Iar nu puțini critici sunt de părere că istoriografia modernă începe chiar cu această operă a sa. Și nu este o întâmplare că Guicciardini se exprimă cel mai bine într-o lucrare de istorie: cea obsesie a lui pentru detaliu, metodologia lui analitică, suspi-ciunea față de marile teoretizări aprioristice îl îndeamnă să privească trecutul cu atenție și discernământ, să analizeze în amănunțime sursele, parcurgând fără schematisme și fără reducții facile căile întortocheate ale trecutului. Începuse să se intereseze de istorie încă de tânăr, în *Istoriile florentine*, unde ținta era Florența, așa cum va fi și mai târziu în neîncheiatele *Lucruri despre Florența*. Însă doar în *Istoria Italiei* surprinde el cu adevărat rădăcinile și etapele unei crize: cea care în doar câțiva ani (după moartea lui Lorenzo Magnificul, în 1492, până în primele decenii ale secolului XVI) a făcut ca Italia să treacă de la o putere și autonomie înfloritoare la aservirea ei de către marile state europene și la deteriorarea iremediabilă a echilibrului său politic și social. O istorie așadar contemporană lui; o istorie nu globală, ci limitată la o perioadă cât se poate de precisă, la care autorul fusese martor direct și, mai mult chiar, avusese o poziție foarte înaltă (o istorie deci pe urmele celei clasice a unui Tucidide, Sallustiu sau Tacit). Încă o dată deci, meditația asupra propriei existențe este cea care îl conduce pe Guicciardini înspre joncțiunea cu istoria cea mare, cu conexiunile ei profunde, care îi permit să urmărească curgerea

evenimentelor în acele puncte în care forța oarbă a lucrurilor și a Fortunei întâlnește voința, psihologia, caracterul subiecților: iar atunci Guicciardini desfășoară o magistrală tehnică narativă plecând tocmai de la experiența sa personală în istorie. De aceea istoria are pentru el și o inconfundabilă amprentă de „indescifrabilitate”: ea nu vedește nici cea mai mică urmă de înaintare optimistă (de progres), nu lasă să se ivească nici un capăt de fir cu adevărat rațional, nici vreun țel providențial (cu alte cuvinte în privința istoriei umane Guicciardini are o viziune cât se poate de laică ce îl va influența nu puțin chiar pe Spinoza), ci doar o mare și perpetuă criză, pecetluind astfel pesimismul radical cu care Guicciardini obișnuia să privească realitatea vremii sale. Prin urmare o istorie ce trebuie explorată în detaliile ei, cu cercetări de arhivă, comparând sursele între ele, verificând metodic și științific datele (pe scurt metoda istoriografică modernă), înlăturând riscul unor schematizări simpliste și, dimpotrivă, verificând orice interpretare doar prin confruntarea cu faptele, calibrate mereu după ce el însuși putuse vedea cu ochii (cu o deplină optică autobiografică, o „autoptică” de factura celei a lui Tucidide). Caracteristicii machiaveliene a unei gândiri încordate și sintetice – ațintită spre concluzii induse din situații, fapte, comportamente care, având, în virtutea neschimbatei naturi umane, aceeași esență, permit deducerea unor reguli, a unui cadru rațional constant și etern, deși de fiecare dată reînnoit – i se opune gândirea profund analitică a lui Guicciardini, întemeiată pe simțul detaliului și pe un posibilism ce dovedește un simț al realității mai complicat. Iar faptul că în exprimarea stringentă și sigură a *Cugetărilor* Guicciardini vedește și el adesea o sentențiozitate ireductibilă, nu contrazice dispoziția lui analitică, conștiința adânc înrădăcinată și voința de a raporta fiecare fapt la caracteristicile lui particulare, la specificitatea originii sale. În această specificitate sălășluiește în mod firesc propria sa experiență trăită, amintirea personală, viața care devine experiență și care hrănește inevi-

tabila complexitate a analizelor politice și istorice. E de ajuns să vedem cum la Guicciardini enunțarea unui adevăr general, în loc de a fi, ca adesea la Machiavelli, concluzia unui raționament strâns, deschide calea unor analize, unei înlănțuiri neconținute de cauzalități și interpretări posibile, care cufundă generalitatea afirmației în dinamica mereu variabilă a unei gândiri în continuă construcție.

Exact în această dinamică dintre responsabilitatea individuală și cursul mișcător al politicii și al istoriei se înscrie, cu întâietate, tripticul *Consolatoria*, *Accusatoria*, *Defensoria*, capodopera literară și totodată politică tradusă în volumul de față (traducere deloc simplă, dată fiind complexitatea și sinuozitatea textului și a lexicului), în care Guicciardini „inventează” un gen literar nou (cum de altfel făcuse și în *Cugetări*), anume o autoanaliză a responsabilităților sale politice și a justificărilor posibile, oarecum pe calea deschisă de Petrarca în *Secretum* (acesta mai puțin complex în structură și îndreptat cu precădere spre chestiuni etice private). Guicciardini nu ezită ca în *Accusatoria* (lucru neobservat până acum de cercetători) să pună în discuție nu numai și nu atât propriile acțiuni politice (în vederea acuzațiilor pe care i le-ar fi putut aduce dușmanii Medicilor și pe care el le „anticipează” pentru a le contracara apoi în *Defensoria*), cât, implicit, întreaga clasă conducătoare (sugerată a-i fi „complice”) a Florenței, a Statului Papal și în general a Italiei: nu doar el, ci atâția alții, actori mult mai puternici, ar trebui judecați. Iese la iveală tabloul dezolant al „inculpaților” care puteau avea responsabilități mult mai precise și mai mari decât Guicciardini. Stilul din *Accusatoria* este într-adevăr, diferit de celelalte două: acuzarea, în fapt o auto-acuzare, este dură și nemiloasă, eliptică și sinuoasă, dar nu total. În multe locuri, mai ales acolo unde Guicciardini îi numește părtași pe numeroșii inși care ar fi trebuit să înțeleagă și să intervină, dar nu o făcuseră din incapacitate sau lașitate (de acuzația de lașitate și de aceea de a fi urmărit interese personale

Guicciardini se apără în trilogie aproape cu furie), stilul devine acru și agresiv, subliniind responsabilitățile sale și cele generale în acea tragedie, nici prevăzută, nici evaluată la justa sa valoare. Formația sa de jurist îl face perfect capabil să pună în scenă un proces adevărat (lexicul fiind adesea de strictă apartenență juridică), cu acuzare și apărare, care, în practica procesuală, aveau lexic și sintagme diferite. Într-adevăr, când în *Defensoria* Guicciardini trebuie să se apere de acuzațiile pe care el însuși și le-a adus (prevenind și prevăzând ce ar fi putut spune adversarii săi), tonul devine exact acela al avocatului apărării: adică mai discursiv, mai precis și implacabil în contracararea fiecărei acuzații și marcat de un crescendo de invocații, de întrebări retorice, accente dramatice menite să dezmințască acuzațiile și să evoce tragedia Italiei care nu putea avea un singur țap ispășitor, pe Francesco. Într-adevăr, sentimentul dezastrului amestecat cu cel al inutilității războaielor și al ambițiilor neînfrânate învăluie și întunecă întreg tripticul în tonuri inspirate cu siguranță de Leon Battista Alberti, cel din *Momus* și *Intercoenales* (acest Alberti pesimist și sfâșiat este sursă fundamentală atât pentru Machiavelli, cât și pentru Guicciardini), dar și de Erasmus și nu numai cel din *Elogiul nebuniei* (publicat în 1511 și cunoscut pretutindeni), ci și din alte texte cu puternică valență etică și politică ale marelui umanist. Pe scurt, mergând pe urmele unor înaintași iluștri, Guicciardini dă viață unor genuri autobiografice și „judiciare” care își vor afla desăvârșirea la Montaigne. Toate acestea sunt evidente în această „Autoapărare a unui om politic” prezentată pentru prima dată aici în tălmăcire românească: argumentarea este stringentă, dar cât se poate de atentă la acuratețea și precizia cât mai exactă a faptelor: de aici decurge o dinamică retorică „juridică”, în unele privințe ciceroniană, care conectează exemplar autoanaliza de factură autobiografică la evenimentele și persoanele legate de Francesco. Rezultă un tablou întâi acuzator și apoi defensiv de mare eficacitate care ar putea fi dat ca exemplu în manualele

de retorică pentru limpezimea narativă și totodată năvalnică a frazării, care îl țintuiește pe cititor într-un demers autoanalitic inflexibil. Se poate sugera că aceste nemiloase autoanalize în care apar uneori, printre argumentele judiciare și politice, felurite profiluri subtil psihologice ale „personajului” Francesco, îndepărtate prodromuri ale acelor cercetări care peste secole vor ajunge la Freud și la Sartre pe o filieră care, în Europa, trecând prin Petrarca, Alberti, Erasmus, Machiavelli (în capitolul XVIII al *Principelui*), Guicciardini (în *Cugetări* și în trilogia de față) și Montaigne, au marcat cu hotărâre trecerea spre *subiectul* modern cu complexitatea sa ce refuză orice simplificare (atât de prezentă în actuala practică psihiatrică): în trilogia prezentată aici Guicciardini pare să stea întins pe patul unui cabinet freudian sau lacanian, surprins într-un dialog însuflețit cu sine însuși și cu cititorul „psihiatrist”.

Poate că cele trei texte ce alcătuiesc „Autoapărarea” (al treilea neterminat) traduse aici nu l-au ajutat pe Guicciardini să scape de acuzațiile adversarilor săi și nici de propria amărăciune, dar noi, cititorii moderni, aflăm în ele o prețioasă rememorare a unor evenimente și vremuri în care nu doar destinul lui Guicciardini, ci și cel al Florenței și al Italiei întregi se schimbau definitiv.

GIAN MARIO ANSELM

Gian Mario Anselmi, mulți ani profesor de literatură italiană și director al Departamentului de filologie clasică și italianistică la Universitatea din Bologna, este autorul a numeroase studii consacrate literaturii italiene medievale și renescentiste, cele despre Dante, Machiavelli, Guicciardini, Erasmus, precum și edițiile critice dedicate acestor autori fiind considerate opere de referință. A publicat o serie de volume de istoria literaturii italiene în varii perioade și în ansamblu. Multe din lucrările sale abordează rădăcinile literare și filozofice ale modernității, actualitatea clasicilor și metamorfozele artei literare (De la Dante la web. Parcurhuri narative de la Dante la „Game of Thrones”).

AUTODIFESA DI UN POLITICO

AUTOAPĂRAREA UNUI OM POLITIC

Consolatoria

Fatta di settembre 1527 a Finocchieto,
tempore pestis.

Io non mi maraviglio, Francesco, benché io ti conosca di animo fermo e virile, che tu ti truovi ripieno di grandissimo dispiacere, perché sono concorsi in uno tempo medesimo troppi accidenti a perturbarti; né è solo la roba in che tu patisci, ma di più la grandezza, la dignità, e quello che io credo che ti pesi sopra tutte le cose, l' onore. Hai per la ruina del pontefice perduto la presidenza di Romagna, luogo che ti dava grandissima utilità e tanta riputazione, che ogni uomo grande e nato in maggiore grado che privato, se ne sarebbe onorato; hai perduto uno pontefice che t' aveva singulare affezione, ma molto maggiore confidenza, e che voleva che ordinariamente tu stessi apresso a lui e consigliassi e trattassi tutte le faccende importanti e segrete dello stato, e ne' tempi della guerra t' aveva proposto a eserciti con tanta autorità che maggiore non aveva riservata a sé. Donde oltre a consumare el tempo in cose onorevoli e che dilettono la natura tua, eri venuto e ti saresti conservato in notizia e riputazione apresso a tutti e' principi cristiani, e per tutta Italia conosciuto e stimato tanto, che tanto non credo che tu avessi non dico mai sperato ma neanche ardito di desiderare. E da questa grandezza e riputazione ti venivano in mano grossissime facultà, lecitamente, onoratamente e senza offesa o dispiacere di persona; e quello io so che tu stimavi assai, vedervi aperta la via di collocare nella tua patria le tue figliuole con migliori e più onorati partiti che vi

*Consolatoria*¹

Așternută în septembrie 1527 la Finocchieto,
în vremea ciumei

Francesco, cu toate că te știu om hotărât și bărbătos, nu mă miră că acum încerci o mare supărare, pentru că prea multe întâmplări care te tulbură au năvălit în același timp peste tine; și nu e vorba doar de avuția ta, ci mai ales de renumele, de demnitatea și, ceea ce cred că pentru tine atârnă mai greu decât orice altceva, de onoarea ta. Odată cu înfrângerea papei² ai pierdut³ conducerea Romagnei, ținut care îți aducea multă agoniseală și o asemenea reputație, încât i-ar fi făcut cinste oricărui ins de vază și de neam mai mare decât cetățeanul obișnuit; ai pierdut un papă care avea nu doar o deosebită afecțiune pentru tine, ci încă o și mai mare încredere și care dorea să te aibă neconținut aproape ca să-l sfătuiești și să te ocupi de toate treburile importante și secrete ale statului, iar în timp de război, te-a pus în fruntea armatelor, dându-ți o asemenea autoritate, încât nu era mai prejos de a lui. Drept care, în afara faptului că-ți petreceai timpul cu lucruri însemnate și plăcute firii tale, mai ajunsesesi să fi cunoscut și prețuit și de toți principii creștini și vestit și stimat în toată Italia cum nu cred că speraseși vreodată, ba nici nu îndrăzniseși, cred, să dorești. Iar asemenea renume și măreție ți-au atras, potrivit legii și în chip cinstit, mari venituri, fără supărarea sau nemulțumirea nimănui; în plus, ceea ce știu că socoteai foarte important, găsiseshi calea de a le rostui pe amândouă ficele tale în patria ta prin cele mai bune și mai onorate partide. Iar

fussino. Le quali perdite, in sé grandissime, fa ancora maggiore la causa per la quale tu l' hai perdute; perché non morte naturale del papa, non impedimento sopravvenuto alla persona tua, non caso ordinario o che prima si fussi potuto pensare, t' ha tolto tanto grado, ma uno accidente atroce e miserabile, sendo quello povero e misero principe così infelicamente diventato prigioniero degli spagnuoli. In che bisogna che non solo ti offenda el danno tuo, ma forse non manco quello di Italia e di tutto el mondo; non solo lo interesse tuo, ma la compassione di quello infelice signore col quale hai grandissima obbligazione, e per gli utili e per gli onori grandissimi che t' ha fatto, ma molto più per la fede eccessiva che ha avuto in te, per la quale t' ha tante volte posto in mano tutto lo stato suo, non ostante che tu non gli fussi né parente, né ne' tempi infelici di casa sua gli avessi serviti ed obligatili in cosa alcuna.

Ed in questo oltre al dispiacere che tu senti di tanta sua miseria, credo ti molesti non poco el ricordarti che la deliberazione del pigliare la guerra dalla quale sono nati tutti e' suoi mali, fu ancora consigliata e riscaldata da te: in modo che non meno ti debba muovere el parerti che anche tu n' abbia dato qualche causa, che faccia lo effetto stesso di tanta ruina; e se pure tu non avessi perduto altro che questi accidenti dipendenti dal papato, credo che pure li tollereresti assai commodamente, considerando che erano cose avventizie e non naturali tue. Ma quando io veggio che tu sei percosso si può dire nel tuo proprio, ed in quello che dipende dalla patria tua, non posso credere che el dispiacere tuo non sia infinito; perché io veggio che con grandissima iniquità ti è stata posta una gravezza di qualità che le facultà tue non la possono portare; e se si metterà in uso qualche volta, bisogna o che pagandola tu impoverisca, o che non la volendo pagare tu perda per modo di parlare la civiltà e forse la patria, donde oltre alli altri incomodi ti si diffulta mirabilmente el maritare delle figliuole, cosa tanto stimata da

aceste pierderi, foarte mari în sine, sporesc și pricina din care le-ai pierdut; deoarece toate astea ți-au fost luate nu prin moartea papei, nu printr-un neajuns survenit ție, nu dintr-o întâmplare obișnuită la care te-ai fi putut gândi dinainte, ci datorită unui fapt cumplit și rușinos, precum și fiindcă, din nefericire, acel sărman principe⁴ a fost făcut ostatic de spanioli. Astfel încât ceea ce te amărăște nu poate fi numai necazul tău, ci nu mai puțin cel al Italiei și al întregii lumi; nu doar interesul tău, ci și compasiunea pentru acel principe nefericit față de care ai o foarte mare obligație atât pentru binefacerile și onorurile nemăsurate cu care te-a blagoslovit, cât mai ales pentru încrederea nemăsurată pe care a avut-o în tine, prin care de atâtea ori ți-a încredințat ție statul, deși nu-i erai nici rudă, nici nu-i slujiseși ori ajutaseși în vreun fel familia în vremurile ei de restriște.

Dar cred că, dincolo de amărăciunea pe care ți-o pricinuieste nefericirea sa, încă mai mult te roade că-ți amintești că hotărârea de a porni războiul, de la care s-au tras toate nenorocirile, a venit în urma sfatului și a insistențelor tale: astfel că nu mai puțin trebuie să te macine gândul că într-o anume măsură și tu ai fost pricina nenorocirii lui; iar de n-ai fi pierdut decât acele lucruri ce depindeau de papă, cred că le-ai îndura mult mai ușor lipsa, socotind că erau vremelnice și nu neapărat ale tale. Dar văzând că ești rănit, așa zice, în chiar ființa ta și în ceea ce ține de patria ta, nu mă îndoiesc că nefericirea ta e nemăsurată; fiindcă văd că în chip mișelesc ți-a fost pusă în cârcă o acuzație mai mare decât pot duce puterile tale; iar dacă ea va produce uneori urmări, tu, fie plătind-o, vei săraci, fie, nevrând să o plătești, ți-ai pierde într-un fel drepturile cetățenești și poate chiar și patria, de aici decurgând și alte neajunsuri care te-ar împiedica cu prisosință să-ți măriți fetele, lucru la care ții atât de mult, căci

te, ed in modo che quelli medesimi che altra volta l' hanno dimandate, offerendole ora tu loro, le rifiuteranno.

Veggio che per li umori che ora possono nella città tu ti truovi escluso da tutto el governo, e con poca speranza che questi romori, causati da errore o da malignità, s' abbino a purgare presto come molti credono; in modo che da uno estremo eccessivo di onori, di riputazione, di faccende grandissime e di notizia universale in che tu eri, ti truovi precipitato subito in uno altro estremo di uno vivere ozioso, abietto, privatissimo, senza dignità, senza faccende, inferiore nella tua città a ogni piccolo cittadino, e di sorte che non che altro, credo ti vergogni quando passano per questa forestieri che t' hanno visto in tanta grandezza, ed ora intendono che tu sia ridotto in grado sì basso e sì infelice. Né è di poco momento li inimici, che per volere fare el debito e per volere servire fedelmente al tuo padrone e soddisfare all' onore tuo, tu ti hai fatti in molti luoghi di Italia, grandi e di qualità da poterti nuocere in molte occasione, massime se la necessità ti costringnessi a andare fuori, dove non puoi andare più con guardie e con armati come hai fatto per el passato; in modo che della grandezza ed autorità che hai avuto, ti è restato el pericolo, e ti è restato quasi per necessità uno modo di vivere di più spesa che non conviene al grado presente ed alle facultà che tu hai.

Ma oltre a tutti e' dispiaceri detti di sopra, che certo sono grandi, perché io so quanto conto tu hai sempre tenuto dell' onore, e quanto per questo ti sei sempre conservato integro ed astinente della roba di altri, e procurate con tutte le opere ed azioni tue avere buono nome; perché io so quanto sempre hai amato la patria, e quanto capitale hai sempre fatto di avervi drento buona grazia e buona fama, e per questa cagione le grandezze e maneggi tuoi non mai t' hanno potuto spiccare da pensieri e dimostrazione di cittadino; sono certissimo che quello che ti duole insino al cuore, quello che ti cava l' anima, è el vedere che senza alcuno fondamento di verità, senza alcuna

oferind fetele acelorași care odinioară le ceruseră, acum ei le vor refuza.

Văd că, ținând cont de cum bate acum vântul în cetate, tu ești înlăturat cu totul de la cârmuire și mică e speranța ca zvonurile, fie ele iscate din necunoaștere sau din răutate, să înceteze prea curând, cum cred mulți; astfel că, de la onorurile nemăsurate, de la sarcinile excepționale și de la reputația și renumele universal de care aveai parte, ești aruncat dintr-odată în cealaltă extremă, într-o viață fără rost, înjosoare, săracă, lipsită de demnitate, de preocupări utile, tu ajungând în cetatea ta mai prejos decât ultimul cetățean, astfel încât cred că, dacă nu altceva, când trec prin ea străini care te-au cunoscut în glorie și văd cât de jos ai decăzut și cât ești de nefericit, te cuprinde rușinea. Nu mai vorbesc de dușmanii pe care, ținând tu să-ți faci datoria, să-ți slujești cu credință stăpânul și să-ți păstrezi onoarea, ți i-ai făcut în atâtea părți ale Italiei; sunt dușmani însemnați care îți pot face rău în atâtea situații, mai ales dacă ai fi nevoit să ieși din oraș, acum când nu mai ai gardă personală înarmată cum aveai în trecut; așa încât din măreția și autoritatea din trecut ți-a rămas numai primejdia, și, de voie de nevoie, un trai care acum e mai costisitor decât se potrivește stării tale actuale și averii pe care o mai ai.

Dar dincolo de toate necazurile pomenite, care sunt neîndoielnic mari – fiindcă știi cât de mult ai ținut întotdeauna la onoare, și cum, pentru ea, ai rămas mereu integru, nerâvnind la bunurile altora, și cum te-ai îngrijit ca prin toate faptele tale să-ți păstrezi bunul nume; și pentru că știi cât de mult ți-ai iubit întotdeauna patria, și cum te-ai străduit să ai parte de bunăvoința tuturor și să-ți păzești renumele, iar pentru asta funcțiile tale înalte și lucrarea ta nu te-au îndepărtat niciodată de preocupările și datoria de bun cetățean – sunt cât se poate de sigur că acum ceea ce te doare în adâncul sufletului și îți sfășie inima este să vezi că fără nici un temei, fără

cagione, fu sparsa voce sì universale che tu abbi in questa guerra rubato e' danari pubblici, che tu abbia per avarizia o per malignità permesso che e' soldati facciano tanti danni in questo contado, che tu sia di animo tirannico ed inimico della libertà della città. La quale opinione non solo si è dimostrata con le parole, ma molto più con le opere, poi che in questa distribuzione della gravezza, e nelle elezione de' venti che avessino a prestare, sei stato messo al paragone o di persone vili e di nessuno rispetto, o di uomini corruttibili, usurpatori e di pessima fama. E così in luogo di quello buono nome e quella fama e benevolenzia singulare di integrità, di modestia e di amatore de' populi, che tu con tante fatiche e pericoli hai acquistato nelle provincie forestiere, ora nella patria tua alla quale sempre hai avuto la mira, ti truovi in concetto di animo non integro, non bene composto, né moderato, né amatore de' commodi pubblici.

Quando io mi ricordo di queste cose e considero quanto torto ti sia fatto, e quanto male siano ricognosciute le tue buone opere, così mi aiuti Dio come per lo amore che io ti porto, io ho dolore, non voglio dire eguale al tuo, ma certo come sentirei di cose proprie che mi pesassino assai; e lo mostrerei con l' effetto se, benché con mia grandissima incomodità, io potessi fare opera alcuna che in qualche parte ti alleggerissi la causa di tanti dispiaceri. Ma poi che io non posso fare questo, mi sforzerò almanco con le parole darti quella medicina o quello lenitivo che io saprò; non perché io non intenda non potere né sapere dire cosa che tu meglio di me non conosca, ma per fare lo officio dell' amico almeno con la buona volontà. se non potrò o non saprò con gli effetti.

E' dispiaceri che tu hai sono senza dubbio grandissimi, e potentissime le ragioni che ti fanno risentire; ma non sono, se tu bene consideri, alla fine minore quelle donde ha a nascere el conforto e la consolazione tua; dico ancora quelle che sono facilmente capace al senso degli uomini, né aliene dal vivere

un dram de adevăr, s-a dus vestea că în acest război tu ai furat bani publici, că tu, din lăcomie sau răutate, ai îngăduit ca soldații să facă atâtea rele în acest ținut, că ești un tiran și un dușman al libertății cetății. Iar această părere s-a arătat nu doar prin vorbe, ci încă și mai mult prin fapte, căci în această împărțire a responsabilității și în alegerea celor douăzeci chemați să judece, ai fost asemuit cu ticăloșii, cu corupții, cu uzurpatorii, cu cei nedemni de respect sau cu reputație nespuse de proastă. Astfel că, în loc de un nume bun și de faima și deosebita stimă pentru integritatea, modestia și dragostea ta de popor, pe care cu atâta trudă și atâtea primejdii le-ai dobândit în ținuturi străine, acum, în patria ta, care a fost mereu ținta ta, te trezești că ești socotit un ins neîntreg la minte, greșit alcătuit, necunoscând dreapta măsură și nesocotind binele public.

Când îmi amintesc toate astea și socotesc ce nedreptate ți s-a făcut și cât rău însoțește faptele tale bune, eu, cu voia lui Dumnezeu și din dragostea ce ți-o port, sufăr, nu spun tot atât cât tine, dar cu siguranță la fel cum m-ar durea necazurile mele; și ți-aș arăta-o cu fapte dacă, în pofida marilor neajunsuri pe care ele mi le-ar prilejui, aș putea face ceva, orice, care să-ți micșoreze cât de cât pricina atâtor neplăceri. Dar cum nu pot face asta, mă voi strădui ca măcar cuvintele mele să-ți aducă leacul sau alinarea de care fi-voi eu în stare; și nu pentru că n-aș înțelege că eu nu pot și nici nu știu să rostesc ceva ce tu cunoști oricum mai bine decât mine, ci pentru ca, neputând sau neștiind eu s-o fac cu fapta, măcar să-ți fiu aproape ca prieten.

Necazurile pe care le ai tu acum sunt fără îndoială uriașe, și strașnice sunt motivele care te fac să suferi; dar dacă te gândești bine, nu sunt mai mari decât ceea ce ar trebui să-ți aducă alinare și împăcare; vorbesc de ceea ce e la îndemâna oamenilor, de cele ce nu sunt străine de viața noastră obișnuită, de zi

CUPRINS

PREFAȚĂ	
de Gian Mario Anselmi	5
CRONOLOGIE	
de Corina Anton	15
NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI	
de Smaranda Bratu Elian	25

AUTODIFESA DI UN POLITICO AUTOAPĂRAREA UNUI OM POLITIC

Consolatoria	30
<i>Consolatoria</i>	31
Oratio accusatoria	82
<i>Oratio accusatoria</i>	83
Defensoria contra precedentem	190
<i>Defensoria contra precedentem</i>	191
NOTE	259